

Ireneusz BIENIECKI
Katedra Bezpieczeństwa Narodowego
Akademia Pomorska – Słupsk

OBSERWACJA I RADIOLOKACYJNY DOZÓR WOJSK OCHRONY POGRANICZA NA POLSKIM WYBRZEŻU MORSKIM W LATACH 1960 – 1991 (POWSTANIE – ROZWÓJ – ORGANI- ZACJA) – CZĘŚĆ II¹ – LATA 70'

W drugiej połowie lat 60. i na początku 70. na odcinku granicy morskiej często stwierdzano przypadki pojawiania się na wodach morza terytorialnego i na jego podejściach niezidentyfikowanych celów pływających. Pomimo użycia do działań granicznych i ich rozpoznania okrętów, w wielu przypadkach nie udawało się ich wykryć i zidentyfikować. Szczególnie duże nasilenie tego rodzaju zdarzeń wystąpiło w okresie letnim 1970 r. Tylko w miesiącach czerwiec – lipiec stwierdzono kilkanaście takich sytuacji. W związku z powyższym szef WOP wydał specjalne zalecenia, które miały spowodować poprawę sytuacji w tym zakresie².

Przeprowadzona analiza celów wykrytych przy pomocy stacji r./lok. na odcinku BBWOP (środkowe Wybrzeże) za okres od 1 stycznia 1970 r. do 31 marca 1971 r. pozwoliła stwierdzić, że wśród 210 wykrytych celów (100%) największy odsetek stanowiły:

- polskie kutry rybackie – 38,6% (81),
- cele nierozpoznane – 13,8% (29),
- ptactwo wodne – 13,3% (28),
- statki obce 8,6% (18),
- dryfujące przedmioty – 8,6% (18),
- statki polskie – 5,7% (12),
- obce kutry rybackie – 3,3% (7),

---

¹ Część II obejmuje lata 70' – kolejną część – III – za lata 80' opublikujemy w kolejnym wydaniu Biuletynu (przyp. Komitetu Redakcyjnego).

² Zalecenia szefa WOP dla dowódcy KBWOP z 14.08.1970 r., s. 1–8 (odpis w zbiorach Autora); zobacz też: A. Jakubiak, *Radiolokacyjne zakłócenia bierne – ich powstawanie i właściwości*, „Przegląd Telekomunikacyjny”, 2001, nr 4, s. 258–263.

- jachty polskie – 3,3% (7),
- jachty obce – 2,4% (5),
- turystyczne środki pływające – 2,4% (5)³.

W celu rozpoznania zaistniałej sytuacji na morzu służba WOP interweniowała przy wykorzystaniu różnych jednostek pływających. Najczęściej występującymi przyczynami pojawienia się (210) ww. celów, wykrytych przez stacje r./lok. WOP (od 1 stycznia 1970 r. do 31 marca 1971 r.) było:

- błądzenie przez różnorodne jednostki pływające we mgle i w nocy – 46,2% (97 razy);
- inne przyczyny – 39% (82);
- naruszenie przepisów przez statki bander tzw. państw kapitalistycznych – 7,6% (16);
- oblodzenie i kra lodowa – 2,9% (6);
- naruszenie przepisów przez rybaków – 2,4% (5);
- uszkodzenie przyrządów nawigacyjnych – 1,9% (4)⁴.

Zagadnienia związane ze stanem technicznym, eksploatacją, utrzymaniem i wyposażeniem stacji r./lok. oraz pomocniczych środków obserwacji technicznej podlegały częstym sprawdzianom podczas przeprowadzanych inspekcji nadmorskich BWOP. Np. w czasie inspekcji 15. BBWOP przeprowadzonej przez komisję Głównego Inspektora Obrony Terytorialnej (GIOT) od 13 do 18 lipca 1970 r. stwierdzono, że stan tych środków nie budził zastrzeżeń a żołnierze pełniący służbę na POWT, w zakresie obsługi stacji, określania elementów ruchu celów i pracy na planszecie byli przygotowani dobrze. Uznano, że obsługa i naprawa urządzeń r./lok. zapewniała warunki pełnego zabezpieczenia potrzeb operacyjnych strażnic w ochronie morskiej granicy państwowej. Wyposażenie żołnierzy do służby uznano jako zadowalające a przechowywanie, wydawanie i ewidencjonowanie sprzętu – prawidłowe⁵.

³ ASG w Szczecinie, Akta Szefostwa WOP, sygn. nr 2371, t. 3, Pismo szefa Sztabu BBWOP do zastępcy szefa WOP zawierające zestawienie wypadków interwencji i wykrytych nierozpoznanych celów przez strażnice (POWT) BBWOP na morzu terytorialnym od 1.01.1970 r. do 31.03.1971 r. z 4.05.1971 r., s. 1–5.

⁴ Tamże.

⁵ Archiwum Instytucji Ministerstwa Obrony Narodowej (AIMON) w Modlinie, Akta GIOT, sygn. nr 21/91, t. 139, Protokół z przeprowadzonej inspekcji w 15. BBWOP przez komisję GIOT w dniach 13–18.07.1970 r., s. 16.

System ochrony granicy morskiej na otwartym Wybrzeżu wypracowany i ukształtowany w latach 1960 – 1970 oceniano w latach późniejszych jako bardzo skuteczny. W latach 70. był on nadal rozwijany i udoskonalany.

Według stanu z 1 stycznia 1971 r. system r./lok. wykrywania WOP składał się z 64 POWT, które wyposażono w 17 stacji r./lok. t. RN–231 i 47 t. RO–231. Ponadto na wyposażeniu nadmorskich BWOP znajdowały się 2 stacje t. RN–231 (samochodowe) i po 1 stacji rezerwowej.

W ramach rozbudowy tego systemu w 1971 r. wybudowano dwa dalsze POWT (3A – Przytor i 54A – Gdynia Port). Przyczyniło się to do polepszenia zabezpieczenia red i portów w Gdyni i Świnoujściu.

W opracowaniu Inspektoratu Obrony Terytorialnej pt. *„Operacyjna obrona wybrzeża morskiego (ogólna koncepcja)”* z października 1971 r., w sposób następujący oceniano obserwację wzrokową i techniczną na tym obszarze:

„(...) Ważną rolę do spełnienia w systemie rozpoznania posiada obserwacja wzrokowa i techniczna WOP oraz MW rozwinięta na linii brzegowej. Niezależnie od różnych parametrów technicznych należy dążyć do skorygowania pracy systemu obserwacji wzrokowej i technicznej w jednym ośrodku dyspozycyjnym.

Ze względu na odmienne funkcje jakie spełniają systemy obserwacji wzrokowo – technicznej WOP i rozpoznania technicznego MW połączenie ich w okresie pokoju nie jest wskazane. Przygotowania do współpracy w ramach jednolitego systemu obserwacji wzrokowo – technicznej, czynione w czasie pokoju polegać mogą na odpowiednim sprzężeniu wszystkich ogniw obu systemów w celu dokonywania wymiany informacji (...)⁶.

Natomiast szef Sztabu WOP w końcu 1973 r. tak scharakteryzował funkcjonowanie systemu r./lok. tej formacji:

„(...) Stacje r./lok. stanowiące podstawowe źródło informacji pierwotnej o sytuacji na morzu w okresie od 1 stycznia do 31 października 1973 r. ogółem przepracowały 213.610 godz., przy średnim czasie bezawaryjnej pracy wynoszącym 373 godz. Należy zaznaczyć, że norma przewiduje 250 godz., a dla stacji t. TRO – 300 godz. (...)⁷.

⁶ Biblioteka MOSG w Gdańsku, *Operacyjna obrona wybrzeża morskiego (Ogólna koncepcja)*, wyd. IOT, Warszawa, październik 1971, s. 24–25.

⁷ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 4, Wytoczne szefa Sztabu WOP na dorocznej odprawie w grudniu 1973 r. z 14.12.1973 r., s. 2.

W tym okresie w zasadzie nie notowano przypadków długich przestoju stacji z powodu awarii. Średni czas naprawy stacji r./lok. w poszczególnych brygadach był stosunkowo krótki i przedstawiał się następująco:

- PBWOP (lewy odcinek Wybrzeża) – 1,7 godz.,
- BBWOP (środkowy odcinek Wybrzeża) – 4,9 godz.,
- KBWOP (prawy odcinek Wybrzeża) – 4,14 godz.

Potrzeba zapewnienia jak najkrótszych przestoju stacji r./lok. była związana z utrzymywaniem w ciągłych dyżurach części personelu służby r./lok. w wydziałach łączności, które zajmowały się naprawami uszkodzeń w każdej nadmorskiej BWOP.

Pomimo znaczących korzyści płynących z systemu r./lok. na początku lat 70. stwierdzano również przypadki niewłaściwego pełnienia służby przez żołnierzy WOP na POWT. Szczególnie kompromitujące zdarzenie miało miejsce na odcinku służbowej odpowiedzialności strażnicy Łeba, gdzie przez okres doby nie ujawniono i nie podjęto żadnych działań mających na celu uratowanie kutra band. PRL – „ŁEB-51”, który dryfował w niewielkiej odległości od brzegu. Przeprowadzone na tę okoliczność postępowanie wyjaśniające wykazało, że służba pełniona na POWT-37 w ogóle nie odnotowała faktu pobytu polskiego kutra w zasięgu wykrywalności, pomimo sprawnie pracującej stacji r./lok. (w nocy), ani też w dzień przez obserwację wzrokową. Wg oceny przełożonych wypadek ten świadczył o tym, iż cała uwaga załóg POWT była skupiona na obserwacji samej linii brzegowej, celem ujawnienia przypadków odbić od brzegu. Natomiast nadzorowanie przez żołnierzy obszaru morza terytorialnego i ujawnianie celów, które pojawiały się na tym obszarze od strony morza pełnego uznano za niedostateczne⁸.

W pierwszej połowie lat 70. na granicy morskiej, w zakresie wykorzystywanego sprzętu r./lok., przewidywano sukcesywną wymianę wyeksploatowanych już stacji r./lok. t. RO-231 i RN-231A oraz zastąpienie ich do końca 1975 r. nowymi stacjami t. TRO-534. Od 1972 roku rozpoczęto wymianę stacji t. RO-231 i RN-231 na nowocześniejsze stacje t. TRO-534. Do kwietnia 1974 r. zamontowano 28 nowych stacji, a do końca tego roku przewidywano zainstalowanie jeszcze 20 stacji t. TRO-534. W roku 1975 przewidywano włączenie do służby kolejnych 18 stacji r./lok. tego typu. Ogółem w latach 1972-1975 wymieniono 57 stacji.

⁸ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 13, Wystąpienie szefa Sztabu WOP na dorocznej odprawie w grudniu 1973 r. z 14.12.1973 r., s. 2, 4.

Stacja radiolokacyjna RN-231_A – zbiory Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych COSSG. Zdjęcie: archiwum COSSG.

Stacje r./lok. t. TRO-534 w porównaniu do wcześniejszych modeli posiadały skuteczniejszy zasięg wykrywania małych środków pływających i umożliwiały prowadzenie pracy w zakresach od 0,75 do 60 Mm. Były to urządzenia skonstruowane w oparciu o technologię tranzystorową, posiadały duży współczynnik sprawności technicznej i były łatwe w obsłudze.

Dalszy postęp w dziedzinie systemu r./lok. na Wybrzeżu zamierzano realizować w dziedzinie doskonalenia środków przekazu, celem skrócenia do minimum czasu obiegu informacji. Docelowo zamierzano wprowadzić w nadmorskich BWOP zautomatyzowany system zbierania, przetwarzania, przesyłania i zobrazowania informacji r./lok.

Stacja radiolokacyjna RO-231 – zbiory Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych COSSG. Zdjęcie: archiwum COSSG.

W roku 1974 Szefostwo Uzbrojenia i Elektroniki MON prowadziło prace studyjno – badawcze i doświadczalnie – konstrukcyjne nad

zautomatyzowanymi systemami r./lok. Celem tych prac było zintegrowanie wszystkich systemów r./lok., które funkcjonowały na Wybrzeżu w połowie lat 70. (WOP, MW, WOPK). Plany przewidywały zakończenie badań i wypracowanie docelowego modelu takiego systemu do końca roku 1975. W następnej pięcioletce (1976–1980) nowy system r./lok. zamierzano wprowadzić w jednostkach wojskowych na Wybrzeżu, w tym również w jednostkach WOP⁹.

Stacja radiolokacyjna TRO-534 – zbiory Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych COSSG. Zdjęcie: archiwum COSSG.

Szef Sztabu WOP w połowie lat 70. tak oceniał system r./lok. tej formacji:

„(...) Dalszej poważnej odnowie uległ sprzęt radiolokacyjny. Aktualnie na granicy morskiej jest zainstalowanych 46 stacji t. TRO-534, co pozwoliło na większości odcinków rozszerzyć zasięg wykrywania małych środków pływających do granicy morza terytorialnego i lepiej zażębić sektory obserwacji.

⁹ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2086, t. 6, Dane uzupełniające do mat. na kolegium MSW w sprawie kierunków doskonalenia ochrony granicy państwowej opracowane przez zespół oficerów z 2.07.1975 r., s. 8–9.

Poprawie uległ współczynnik sprawności technicznej, który wynosi dla:

- całego systemu – 99,41% (w 1973 r.– 98,48%),
- w BBWOP – 99,48%,
- w PBWOP – 99,42%,
- w KBWOP – 99,33% (...)”¹⁰.

W latach 70. miały miejsce również zmiany podporządkowania niektórych wież obserwacyjnych. Np. w 1975 r. nastąpiło przekazanie POWT Boleniec w podporządkowanie Strażnicy WOP w Smołdzińskim Lesie (BBWOP). O przekazanie tego POWT ze strażnicy Łeba (KBWOP) zabiegano od wielu lat, bowiem na odcinku tej strażnicy funkcjonowało 5 POWT, natomiast na odcinku strażnicy Smołdziński Las tylko 3 wieże. Ponadto dojazd do przekazywanego POWT ze strażnicy Smołdziński Las był o wiele dogodniejszy niż ze strażnicy Łeba, co usprawniało zmiany elementów służby granicznej. Przekazanie POWT Boleniec odbyło się komisyjnie¹¹.

W 1975 r. system r./lok. dozoru tworzyło już 66 POWT WOP, na wyposażeniu których znajdowały się stacje t.: TRO–534 (57), RN–231 (7) i RP–1 (2). Teoretycznie zapewniały one możliwość ujawnienia wszystkich środków pływających na polskim morzu terytorialnym, dużych i grupowych celów w pasie 34 Mm oraz wykrywania samolotów tłokowych przelatujących na niskich pułapach w pasie do 19 Mm (RN–231 do 10 Mm)¹².

Na wieżach POWT prowadzono również obserwację wzrokową przy wykorzystaniu klasycznych środków optycznych w postaci lornetek i lunet. Początkowo sprzęt ten był znacznie zróżnicowany. Np. na odcinku KBWOP przeprowadzono próby wykorzystania do ochrony granicy lunety morskiej t. BTM–110 produkcji rosyjskiej. W byłym ZSRR wykorzystywano ją zarówno na jednostkach pływających jak i na stałych

¹⁰ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 4, Wystąpienie szefa Sztabu WOP na rocznej odprawie dowódców jednostek w dniu 26.02.1975 r., s. 2.

¹¹ J. Nikiforow, *W granicznym kalejdoskopie 1945–2005 – wspomnienia*, Gdańsk 2007, s. 94.

¹² Biblioteka MOSG w Gdańsku, *Informacja o działalności WOP w latach 1971–1975*, s. 11–15.

Według producenta radary powinny wykrywać małe cele (t. ponton) w następujących maksymalnych zasięgach:

- RO–1,2 Mm
- RN–1,8 Mm
- TRO–2,2 Mm
- ORS– 2,7 Mm.

posterunkach obserwacyjnych (naziemnych). Jeden egzemplarz tego sprzętu wypożyczono w czerwcu 1975 r. z Kłajpedzkiego Oddziału Wojsk Pogranicznych ZSRR celem przeprowadzenia prób na Zatoce Gdańskiej. Lunetę zainstalowano na głównym kierunku zagrożenia granicy na POWT-53 Hel.

Lorneta TZK prod. radzieckiej – zbiory Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych COSSG. Zdjęcie: archiwum COSSG.

Uzyskane w czasie eksploatacji tego sprzętu opinie potwierdziły jego przydatność w zakresie obserwacji optycznej sektora odpowiedzial-

ności POWT–53. W warunkach KBWOP istniała możliwość zainstalowania tego typu sprzętu bez przeróbek na 6 wieżach o konstrukcji stalowej (POWT– 54A, 55, 56, 57, 58 i 43). Po przeprowadzonych próbach lunety oceniono, że sprzęt ten pozwoli na pokrycie obserwacją optyczną całego akwenu Zatoki Gdańskiej i dokładne zabezpieczenie styku KBWOP z BBWOP (POWT– 43). Jednak zainstalowanie tej lunety na wieżach o konstrukcji struno – betonowej wymagało przeprowadzenia dodatkowych prób, ze względu na ciężar tego sprzętu. Rozważano też możliwość zainstalowania lunety na stanowisku naziemnym. W przypadku wprowadzenia do służby w ochronie polskiej granicy morskiej lunety

t. BTM–110 istniała możliwość obserwacji przy wyposażeniu w ten sprzęt co drugiego POWT WOP¹³.

Jednak w połowie lat 70. służba uzbrojenia tej formacji, w oparciu o nadesłane wnioski, poczyniła starania zmierzające do zakupu lornet produkcji polskiej t. TZK. U podstaw tej decyzji leżała chęć unowocześnienia sprzętu optycznego na POWT WOP oraz jego ujednoczenie na całym odcinku granicy morskiej, W wyniku tych działań Państwowe Zakłady Optyczne wyprodukowały i dostarczyły dla WOP w roku 1975 – 50 lornet, z czego KBWOP otrzymała 5 szt.¹⁴.

W 1976 r. na wyposażeniu wszystkich POWT WOP znajdowało się 50 lornet t. TZK. Na rok następny (1977) planowano dostawę kolejnych 25 lornet tego typu, co miało zabezpieczyć etatowe potrzeby POWT w tej dziedzinie.

Ponadto nadmorskie BWOP posiadały jeszcze 30 szt. lornet t. 20/40 x 500 produkcji byłej NRD. Ich krotność powiększenia wynosiła 40 lecz były one już w znacznym stopniu zużyte (5 było całkowicie niesprawnych a pozostałe wymagały remontu). Po naprawie lornet t. 20/40 x 500 przewidywano przydzielenie najlepszych egzemplarzy dla KBWOP, głównie z przeznaczeniem dla zabezpieczenia rejonu Zatoki Gdańskiej. Sprzęt ten miał zapewnić należyte pokrycie obserwacją tego obszaru. W 1977 r. planowano również wyposażenie wszystkich POWT – KBWOP w lornety t. TZK.

Oprócz ww. sprzętu optycznego służba na wieżach obserwacyjnych była wyposażona w lornetki pryzmatyczne t. LP 7 x 45 (powiększenie siedmiokrotne).

---

¹³ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 7, Pismo dowódcy KBWOP płka M. Opałki z 23.06.1976 r., s. 1–2.

¹⁴ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 7, Pismo szefa sztabu WOP gen. bryg. F. Stramika z 6.08.1976 r., s. 1–2.

Chociaż w latach 70. nastąpiła poprawa w zakresie jakości sprzętu optycznego stosowanego do prowadzenia obserwacji na POWT to jednak w związku z przewidywanym w przyszłości poszerzeniem morza terytorialnego do 12 Mm zwracano uwagę na konieczność poszukiwania bardziej doskonałego sprzętu, o krotności powiększenia nie mniejszej niż 40¹⁵.

Na potrzeby nadmorskich BWOP związane z wdrażaniem do służby granicznej nowoczesnej techniki w sposób zasadniczy rzutował stan przestępczości granicznej na Wybrzeżu. Tylko w okresie trzech kwartałów 1976 r. na odcinku środkowego Wybrzeża ochranianym przez BBWOP miały miejsce dwa przypadki usiłowania przekroczenia i 1 przypadek npg.

W dniu 3 sierpnia 1976 r. ok. godz. 2⁰⁰ dwaj ob. narodowości polskiej odbili od brzegu morskiego w odległości 2 km na wschód od POWT-14 z odcinka ochranianego przez strażnicę WOP w Dźwirzynie. Do tego celu wykorzystali kajak t. „GRYF”, przy pomocy którego dokonali udanego npg. Przyczyną tego było złe pełnienie służby przez załogę POWT-14. Uciekinierzy zostali zatrzymani w morzu, w tym samym dniu o godz. 5.15 w odległości 7 Mm na północ od Dźwirzyna, przez załogę łodzi rybackiej „DŹWI-31”.

Natomiast 24 sierpnia 1976 r. żołnierze WOP pełniący służbę na POWT-21 (strażnica Mielno) wykryli o godz. 1¹⁵ nierozpoznany cel, który odbił od brzegu w rejonie Mielenka Koszalińskiego. W wyniku działań granicznych rozpoczętych przez strażnicę doprowadzono do ujęcia w morzu dwóch ob. byłej NRD. Ww. usiłowali npg przy pomocy kajaka wyposażonego w żagiel i silnik, celem przedostania się na Bornholm a następnie do RFN. W tym przypadku działanie załogi POWT i strażnicy WOP oceniono jako prawidłowe.

Podobne zdarzenie miało miejsce 14 września 1976 r. O godz. 1⁴⁵ służba pełniona na POWT-24 strażnicy Darłowo wykryła na morzu odbijający od brzegu nierozpoznany cel. Wysłany kuter rozpoznawczy WOP o godz. 2¹⁷ na wysokości m. Dąbki, w odległości 1,5 Mm od brzegu zatrzymał na kajaku z silnikiem przyczepnym i żaglem ob. byłej NRD. Ww. usiłował dokonać npg morskiej, z zamiarem udania się na Bornholm, a następnie dalej do RFN.

---

¹⁵ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 7, Notatka służbowa kmdra M. Andrzejuka w sprawie oceny przydatności lunety BTM-110 do prowadzenia obserwacji optycznej na POWT z 23.07.1976 r., s. 1-2.

Wg ocen przełożonych powyższe fakty świadczyły o wzroście zagrożenia przestępczością graniczną na odcinku BBWOP o ponad 33%. Uciekinierzy w dalszym ciągu usiłowali przekraczać granicę morską z tzw. zielonego Wybrzeża, przy wykorzystaniu lekkich środków pływających¹⁶.

Na początku 1977 r. bardzo wysoko oceniano wykorzystywane w ochronie granicy stacje r./lok.:

„(...) Będące aktualnie na wyposażeniu POWT stacje radiolokacyjne typu TRO-534 zapewniają przykrycie całego wybrzeża zazębiającą się obserwacją, posiadają skuteczny zasięg wykrywania małych środków pływających, umożliwiają prowadzenie pracy na zakresach od 0,75 do 60 Mm, są całkowicie stranzystorowane, o dużym współczynniku sprawności technicznej i łatwe w obsłudze. W zupełności odpowiadają stawianym wymaganiom i współczesnym rozwiązaniom konstrukcyjnym tego sprzętu. Wymiernym wskaźnikiem jakości tych stacji jest ich nadzwyczaj wysoki współczynnik efektywności pracy, który w roku ubiegłym (1976 – I. B.) wynosił 99,5% (średni za lata 1971 – 1975 wynosi 98,3%), a średni czas efektywnej pracy 14,9 godz. na dobę (...)”¹⁷.

W związku z przewidywanym poszerzeniem morza terytorialnego, PSRM oraz szelfu kontynentalnego w drugiej połowie lat 70. zaszła również potrzeba dostosowania do nowych warunków, wykorzystywanego dotychczas przez WOP systemu obserwacji wzrokowo – technicznej. Np. na odcinku środkowego Wybrzeża (BBWOP) przy wykorzystaniu istniejącego systemu opartego na sieci POWT można było w tym czasie objąć nieprzerwaną obserwacją wzrokową i techniczną pas wód przybrzeżnych o szer. 3 Mm dla małych środków pływających. Ponadto poprzez doraźne przełączanie stacji r./lok. na zakres 12 Mm można było sporadycznie stwierdzić przepływy jednostek w porze nocnej. W ciągu dnia, poprzez nieprzerwaną pracę stacji dyżurnej na zakresie 12 Mm można było sprawować stały dozór r./lok. na morzu terytorialnym. Powyższe rozwiązanie wymagało jednak zwiększenia ilości operatorów stacji r./lok. na dyżurnych POWT o 6 żołnierzy.

---

¹⁶ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2087, t. 4, Ocena działalności służbowej BBWOP za okres od 1.01. do 27.09.1976 r. z 31.02.1976 r. wykonana przez kmdra por. Dębowskiego, s. 2.

¹⁷ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2378, t. 7, Informacja kmdra M. Andrzejuka na temat organizacji ochrony granicy morskiej PRL z 11.02.1977 r., s. 5.

Model POWT (punkt obserwacji wzrokowo – technicznej) – zbiory Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych COSSG. Zdjęcie: archiwum COSSG.

Rozważano także możliwość przejścia systemu r./lok. na zakres 6 Mm, co pozwoliłoby na wydzielenie części POWT do pracy na zakresie

12 Mm. Jednak takie rozwiązanie dawało korzyści tylko pozorne, bowiem osłabiało system ochrony pasa brzegowego, poprzez powstanie tzw. pól martwych, które miały duże znaczenie przy próbach npg z Polski przez środki pływające t. kajak czy ponton.

W związku z powyższym proponowano utworzenie systemu obserwacji technicznej obejmującego stałym dozorem r./lok. obszar morza terytorialnego, poprzez zainstalowanie na dyżurnych POWT dodatkowej stacji r./lok. t. TRO–534. W tym przypadku tylko potrzeby BBWOP wynosiły 9 stacji r./lok. oraz dodatkowo do każdej nowo zainstalowanej stacji – 14 operatorów r./lok. Potrzeby wyszczególnione powyżej były minimalne, biorąc pod uwagę fakt, że stacje te miały pracować w systemie ciągłym przez całą dobę. Do czasu ewentualnego rozwiązania problemu ochrony morza terytorialnego, zgodnie z powyższą propozycją, sugerowano utrzymanie dotychczasowego systemu ochrony granicy morskiej z doraźnym przechodzeniem dyżurnych POWT na obserwacje techniczną w pasie 12 mm w porze nocnej¹⁸.

Nr POWT BBWOP	Czas przejścia dyżurnej stacji r./lok. na zakres V na czas 2 min.
16, 26, 34	O każdej pełnej godzinie i 15 min., 30 min., 45 min. po każdej pełnej godz.
19, 28, 36	5 min., 20 min., 35 min., 50 min. po każdej pełnej godz.
22, 32, 39,	10 min., 25 min., 40 min., 55 min. po każdej pełnej godz.
Ogółem 9 POWT	-

Proponowany schemat przechodzenia dyżurnych POWT – BBWOP na obserwację techniczną w pasie 12 Mm w porze nocnej z 15 grudnia 1977 r. Źródło: ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2377, t. 10, Pismo dowódcy BBWOP płka St. Siemaszki do dowódcy WOP zawierające możliwości, wnioski i propozycje w związku z przewidywanym poszerzeniem morza terytorialnego, PSRM oraz szelfu kontynentalnego z 15.12.1977 r., s. 2.

Natomiast w celu zsynchronizowania pracy sąsiednich stacji dyżurnych podlegających KBWOP i BBWOP proponowano ich przełączanie na zakres pracy 12 Mm w tym samym czasie:

¹⁸ ASG w Szczecinie, Akta DWOP, sygn. nr 2377, t. 10, Pismo dowódcy BBWOP płka St. Siemaszki do dowódcy WOP zawierające możliwości, wnioski i propozycje w związku z przewidywanym poszerzeniem morza terytorialnego, PSRM oraz szelfu kontynentalnego z 15.12.1977 r., s. 2.

- POWT– 13 – razem z POWT – 22, 32, 39,
- POWT – 42 – razem z POWT – 16, 26, 34.

W porze dziennej POWT dyżurne miały prowadzić ciągłą obserwację techniczną na zakresie 12 Mm.

Jednocześnie zwracano uwagę, że przy takim rozwiązaniu powyższego problemu będzie zachodziła konieczność przystosowania się operatora do zmian zaistniałych na ekranie stacji r./lok., po każdej zmianie zakresu pracy. Proces ten w zależności od zdolności przystosowawczych operatora i stopnia jego zmęczenia trwał od 1 do 4 min., co mogło mieć decydujące znaczenie w przypadku wystąpienia próby npg przy wykorzystaniu szybkiego środka pływającego¹⁹.

Na początku 1978 r. ukazały się „Tymczasowe wytyczne” szefa Sztabu WOP w sprawie zmian w organizacji służby na POWT i dyżurnej służby operacyjnej strażnic i nadmorskich BWOP. Dokument ten określał, że podstawowym zakresem pracy stacji r./lok. POWT bliskiego dozoru był zakres 6 Mm, a przejście na ciągłą pracę na innym zakresie mogło nastąpić jedynie za zgodą lub na odgórne polecenie ODO BWOP.

W tym czasie do głównych zadań realizowanych przez służbę POWT bliskiego dozoru należało:

- wykrywanie w zasięgu optycznych i r./lok. możliwości, małych środków pływających odbijających lub dobijających do brzegu w miejscach do tego niedozwolonych;
- śledzenie odbywających się w pasie do 6 Mm od brzegu ruchu jednostek pływających (celów) na morzu.

Dla każdego POWT bliskiego dozoru ustalono granice odcinków służbowej odpowiedzialności, które mogły obejmować rejony sąsiedniego POWT. System meldowania i obiegu informacji w normalnej sytuacji operacyjnej odbywał się w relacji POWT– strażnica – centrum operacyjne brygady. W przypadku ujawnienia npg i podjęcia działań pościgowych służba POWT bliskiego dozoru meldowała o sytuacji bezpośrednio do ODO brygady, natomiast dyżurny operacyjny strażnicy pozostawał na nasłuchu.

Natomiast podstawowym zadaniem POWT dalekiego dozoru r./lok. było prowadzenie obserwacji ruchu jednostek pływających, odbywającego się na morzu terytorialnym. Służba POWT dalekiego dozoru miała za zadanie wykrycie w oparciu o prowadzoną selekcję celów jed-

---

¹⁹ Tamże, s. 2.

nostek podejrzanych, naruszających przepisy prawa nieszkodliwego przepływu oraz dokonujących npg.

Obserwację r./lok. na POWT dalekiego dozoru prowadzono na podstawowym zakresie 14 Mm wykorzystując do tego celu wskaźnik stacji r./lok. t. TRO–534. Praca na tym zakresie miała zapewnić prowadzenie skutecznej obserwacji morza terytorialnego na całą szerokość (12 Mm).

Obserwację r./lok. pasa wód przybrzeżnych realizowano na POWT dalekiego dozoru przy wykorzystaniu dodatkowo zainstalowanego wskaźnika stacji r./lok. t. RN–231, przyjmując jako podstawowy zakres pracy 3 Mm. Obserwacja prowadzona na tym wskaźniku musiała być zsynchronizowana z obserwacją prowadzoną na POWT bliskiego dozoru, gdyż jej celem było wyeliminowanie luk w systemie obserwacji bliskiego dozoru.

W przypadku wykrycia na tym wskaźniku małego środka pływającego (celu) odbijającego lub dobijającego do brzegu w miejscu niedozwolonym i podjęcia za nim działań rozpoznawczo – pościgowych, przełączano wskaźnik stacji r./lok. t. TRO–534 na zakres 6 Mm i na nim prowadzono całe działania.

Służbę na POWT dalekiego dozoru tak zorganizowano, by zapewnić ciągłość obserwacji r./lok. morza terytorialnego w okresie całej doby. Na POWT dalekiego dozoru prowadzono obserwację ruchu jednostek (celów) w granicach do 12 Mm tzn. na całym obszarze morza terytorialnego, niezależnie od obserwacji prowadzonej za tymi jednostkami przez służbę POWT bliskiego dozoru w granicach ich odpowiedzialności (do 6 Mm).

Na POWT dalekiego dozoru podczas jednoczesnej pracy dwóch wskaźników służbę pełniło trzech operatorów kolejno zmieniających się, z których dwóch pracowało przy wskaźnikach, a jeden przy planszecie. W czasie pracy jednego wskaźnika (dalekiego dozoru r./lok.) służbę pełniło na zmianę dwóch operatorów – jeden przy wskaźniku a drugi przy planszecie.

Jednostki pływające (cele) przemieszczające się torami wodnymi lub torami powszechnie uczęszczanymi, a także wchodzące lub wychodzące z portów na pełne morze podlegały w czasie przepływu tylko obserwacji, a do centrum operacyjnego brygady przekazywano jedynie dane informacyjne dotyczące kursu oraz czasu wejścia i wyjścia jednostki (celu) z odcinka odpowiedzialności każdego POWT dalekiego dozoru.

Jednostki pływające (cele), których kurs przebiegał w znacznym oddaleniu od osi toru wodnego lub toru powszechnie uczęszczanego (wyraźne odchylenie) oraz dokonujące podejrzanych i nieuzasadnionych dobrą praktyką morską manewrów na morzu terytorialnym, zwłaszcza w pobliżu brzegu, podlegały szczególnie wzmożonej obserwacji. O wszystkich tego rodzaju przypadkach dowódca elementu służby granicznej był zobowiązany do natychmiastowego meldowania do ODO brygady i dalszego postępowania zgodnie z jego poleceniami²⁰.

Ważnym elementem skuteczności działania systemu obserwacji i r./lok. dozoru było utrzymanie ścisłego współdziałania pomiędzy POWT strażnic nadmorskich. POWT dalekiego dozoru w ramach współdziałania utrzymywały ze sobą bezpośrednią łączność telefoniczną, mającą na celu zapewnienie szybkiej wymiany informacji o sytuacji na morzu terytorialnym, a szczególnie o ruchu jednostek pływających (celów) przechodzących wzdłuż brzegu.

W ramach współdziałania POWT dalekiego dozoru prowadziły na rzecz POWT bliskiego dozoru obserwację wód przybrzeżnych mającą na celu wyeliminowanie luk występujących w systemie obserwacji bliskiego dozoru²¹.

Również w końcu lat 70. w nadmorskich BWOP przeprowadzono konkursy w zakresie współzawodnictwa o tytuł przodującego POWT brygady. Np. w KBWOP rozkazem dowódcy jednostki dokonano podsumowania tego konkursu a tytuł przodującej drużyny POWT uzyskały następujące drużyny:

- I miejsce dr POWT – 47 strażnicy Karwia,
- II miejsce dr POWT – 45 strażnicy Karwia,
- III miejsce dr POWT – 57 strażnicy Jantar.

W konkursie tym nie przyznano pierwszej nagrody natomiast II nagrodę przyznano pomocnikowi dowódcy strażnicy Karwia, a dwie III nagrody pomocnikowi dowódcy strażnicy Władysławowo i strażnicy Krynica Morska. Trzech pomocników dowódców strażnic ds. technicznych wyróżniono nagrodami pieniężnymi a 24 żołnierzy zasadniczej służby wojskowej z drużyn POWT – urlopami²².

---

²⁰ ASG, Akta DWOP, sygn. nr 2381, t. 8, Tymczasowe wytyczne szefa Sztabu WOP gen. bryg. F. Stramika w sprawie zmian w organizacji służby na POWT i dyżurnej służby operacyjnej strażnic i brygad nadmorskich WOP z 22.02.1978 r., s. 1–3.

²¹ Tamże, s. 4.

²² ASG w Szczecinie, Akta KBWOP, sygn. nr 2961, t. 3, Kronika KBWOP za lata 1971–1989.

Bieniecki Ireneusz; Obserwacja i radiolokacyjny dozór Wojsk Ochrony Pogranicza na polskim wybrzeżu morskim w latach 1960 – 1991 (powstanie – rozwój – organizacja) – część II – lata 70, Biuletyn Centralnego Ośrodka Szkolenia nr 4/11, Koszalin 2011, s. 71 – 87.